

TÜRKİYE'DE KARMA EĞİTİM

Cavit BİNBAŞIOĞLU

"Karma eğitim", erkek ve kız öğrencilerin aynı okulda okumalarına ve türlü okul çalışmalarını birlikte yürütmelerine olanak sağlayan bir eğitimidir. (Oğuzkan, F., Eğitim Terimleri Sözlüğü, 1993, s.81. üçüncü baskı) Bu tür okullara da "karma okul" denir.

Dünyada okullarda karma eğitim uygulanmasının genellik kazanması 20. yüz yılda olmuştur. Bu konudaki tartışmalar 19. yüzyılda başlamıştır. Bu konudaki ilk uygulamalar kuzey Avrupa ülkelerinde olmuştur. Daha sonra Avrupa ve Amerika'nın diğer ülkelerine geçmiştir.

Karma eğitime daha önce "eşine eğitim" muhtelit terbiye, "müşterek terbiye" deniyordu.

Eğitmciler, karma eğitim ile karma öğretimi birbirinden ayırırlar. Karma öğretimi, yalnızca kız ve erkek öğrencilerin derslikte birlikte öğrenim görmeleri ile sınırlandırılırlar. Oysa, okul ders içi ve ders dışı etkinlikleriyle oluşturur. Bunun için "karma eğitim" terimi daha kapsamlı ve daha uygun bir terim olarak görünmektedir.

Karma eğitim uygulamasından önce kız çocuklar için ayrı, erkek çocuklar için ayrı okullar vardı. Bu, hem yer, hem de öğretmen bakımından bir israf idi. Sorun, önce bu yönü ile ortaya çıkmış ve karma eğitim tasarruf sağlamak için bir gereklilik haline gelmiştir. Bu, dünyada böyle olduğu gibi, Türkiye'de de böyle olmuştur.

1860'lı yıllarda Türkiye'de çocuk eğitimin önemi kavranmaya ve bu yolda yayımlar yapılmaya başladıktan sonra önce erkek çocukların eğitimine önem verilmiş ve okullar daha çok bunlar için açılmıştır. Daha sonra kız öğrencilerin eğitimi üzerinde durulmuş, kız öğretmen okulu açılmıştır. Türkiye'de ilk kız öğretmen okulunun açılışı 1870 tarihindedir. İlk erkek rüştiyelerin açılışı 1838'de olduğu halde, ilk kız rüştiyelerin açılışı da 1858'de olmuştur.

1392 (1308) yılında Velirıza paşazade Ragıp, "Kadınların Eğitimi" (Terbiyê-i Nisvan) adında bir eser yayımlamış ve kadın eğitiminin önemini vurgulamıştır. Yazar, bu eserine yazdığı önsözde "Zamanımızda terbiye-i nisvan (kadın eğitimi) sorunu pek çok önem kazanmıştır" diye başlamıştır. (Velirıza paşazade Ragıp, Terbiye-i Nisvan, 1308 (1892), s.3)

Karma eğitim, Türkiye'de 1908 devriminden sonra daha çok önem kazanmaya başlamıştır. Bunda eğitimcilerin rolü büyük olmuştur. Daha önceki dönemde ve bu dönemdeki ilk ve orta öğretim ile yüksek öğretimde kızlar için ayrı, erkekler için ayrı okullar açılmıştı. Bu okulların programlarında

da ayrılıklar vardı. Örneğin, 1913 yılında yayımlanan "Mekâtib-i İptidaiye Müfredatı"nda kızlar için ayrıca biçki, dikiş gibi ayrı dersler yanında, diğer tarih, coğrafya gibi derslerin müfredatının kız okullarında hangi konulara ağırlık verileceği nasıl uygulanacağına ilişkin açıklamalar da yer almıştır. (Mekâtib-i İptidaiye Ders Müfredatı, 1329 (1913))

Yine 1913 yılında Tedrisat Mecmuasının 26. sayısında çıkan bir haberden anlaşıldığına göre, o zaman ülkede karma eğitim yapan okullar bulunduğu da anlaşılıyor. Haber "Muhtelit İptidaiyelerin Sınavları Hakkında"dır. Fakat, bunun yaygın olmadığı 1913 programından anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Karma eğitimin ilk öğretimde başlaması özel okullarla birlikte olmuştur. 1914 yılında çıkan Tedrisat Mecmuasının 28/1 sayısında şöyle bir haber yer almıştır (Türkçeleştirilerek).

"Yeni Okul, Sayın meslektaşımız Sâtı Bey ile Selânik Feyziye Mektebi Encümen İdaresi, ortak olmayarak (bilâmüşterek) "Yeni Mektep" ünvanı ile bir okul kurmuşlardır. Bir çocuk yuvası ile bir "kısm-ı iptidaiden" (İlk kısımdan) oluşmuştur. Çocuk yuvası, yedi yaşına kadar olan çocuklara özgüdür. İlk kısım beş sınıftır. Bu yıl son sınıf yerine, bir özel sınıf açılacak. Buraya herhangi bir sebeple bilgilerinde ve Türkçeye vukuflarında sınıfta kalmış kızlar alınacaktır. Yeni okul, Beyazıt'ta tramvay durağı önünde Bekir Efendi konağındadır. Yatılı kısmı da vardır. Öğrenci kayıt ve kabul edilmektedir. Yıllık ücret, gündüzlülerin öğle yemeği dahil olduğu halde, yuva çocukları için 12, ilk sınıfa (okula) özgü öğrenciler için 18 liradır. Bu yıl, öğretim döneminin yarısı geçtiğinden bu miktarın yarısı alınacaktır." (Tedrisat Mecmuası, Yıl:5, Sayı:28/1; 1914)

Satı Bey, daha sonraki yıllarda bu okulundaki öğretim süresini rüştiye (ortaokul) son sınıfa kadar uzatmıştır.

Böylece bizde ilk ve ortaöğretimde karma eğitim uygulamasının ilk kez ikinci meşrutiyet döneminde Sâtı Bey'in açtığı özel okulda başladığı söylenebilir. Fakat, bunun resmileşmesi ve yaygınlaşması Cumhuriyet döneminde olmuştur.

Bununla ilgili başka bir uygulamada 1920-1922 yıllarında Erzurum'da özel Albayrak okulunda yapılmıştır. (Dursunoğlu, Cevat; "Karma Eğitim", İmece, Cilt:1, Sayı:2, s.22-23. 1 Nisan 1961).

Yine 1914 yılında kadınların yüksek öğrenimi ile ilgili bir hareket başladı. Meşrutiyet döneminin ünlü eğitimcisi Süleyman Paşazade Sami Bey ile Darülfünun müderrislerinden İsmail Hakkı Balçacıoğlu'nun öncülüğünde Bakan Şükrü Bey'in ona-

ıyla üniversitede "Hanımlara Özgü Serbest Dersler" adıyla bir kurs açıldı. Kısa bir süre sonra bu kurslar, İnas Darülfünuna (Kızlar Üniversitesi) dönüştü. (Baltacıoğlu, İ. Hakkı; Hayatım 1998, s.222-224). Bu hanımların bir kısmı, hükümette memur oldular. Bu suretle toplumsal hayata karıştılar. Bu hareket, Sami Bey'in darülfünun Genel Müdürü (Rektörü) olduğu zamana rastlamaktadır.

Konu, o sırada çeşitli yayın organlarında tartışılmıştır. Kimi yazarlar, bunu olumlu, kimi yazalar da olumsuz karşılıyordu. (Ergün Mustafa, Atatürk Devri Türk Eğitimi, 1982, s.65-68.)

Atatürk'ün ve Bakan Vasıf Bey'in konuya ilişkin kesin kanıları vardı: Bakan, 1.7.1924 tarihinde gazetecilere verdiği demeçte "Türkiye'nin kız çocukları, erkek çocuklarıyla birlikte aynı eğitim ve öğretim programını izleyecektir" diyordu. Atatürk de 28 Ağustos 1924'te öğretmenler kongresinde "Erkek ve kız çocuklarımızın, aynı suretle, bütün öğrenim derecelerindeki eğitim ve öğretimlerinin uygulamalı olması önemlidir." diyordu. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri: II, 1959. s.173)

1920'de İnas Darülfünun'un (Kızlar Üniversitesi) lağvedilerek Darülfünuna bağlandı. Bir süre sonra da kız öğrencilerin erkek dersanelerine devam etmeleri ve kendi sınıflarını boykot etmeleri sonucunda İnas Darülfünunu tarihe karışmıştır. 16 Eylül 1921 tarihli Darülfünun Divanı karar: ile karma eğitime geçilmiştir. (Unat, F.; Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış, 1964, s.57).

Buna karşın ortaöğretim düzeyinde hâlâ karma eğitime geçilememiştir.

1923'te Cumhuriyet ilân edildiği sırada 3 kız lisesi ve il merkezlerinde birer kız numune ilkokulu vardı. (Dursunoğlu, a.g.y., s.22) Fakat, aileler, kız öğrencilerin de orta dereceli okulların alınması için Bakanlıkı zorluyorlardı. (a.g.e., s.22) Bakan Mustafa Necati Bey zamanında (1925-27), Talim ve Terbiye Kurulunda konu tartışılmış; fakat orta dereceli okullarda karma eğitim konusunda bir karar alınamamıştır. Bunun üzere, Bakan Mustafa Necati Bey, sorumluluğu üzerine alarak, Anadolu'daki 70 kadar c.taokulda karma eğitimi başlatmıştır. (a.g.e., s.23) Bu uygulamanın sonuçları, 1939 yılında Maarif Eminleri toplantısında tartışılmıştır. Bu toplantı ile ilgili tartışmalar, Maarif Vekâleti Mecmuası'nın 1930'da çıkan 19. sayısında yayımlanmıştır. (Sayfa, 87-93)

Komisyon tarafından karma eğitim hakkında hazırlanan raporda, bu eğitimin liselerde uygulanması tavsiye edilmemişti, ortaokullarda da, gereksinim duyulduğu takdirde, teneffüşhane, bahçe ayrılması gibi birtakım şartlar hazırlanması gerekli görülmüştü. Buna karşın, müsteşar Emin Erişirgil'in başkanlık yaptığı toplantıda Selim Sırrı (Tarcan), İsmail Habip (Sevük), Nurettin Ragıp (Ege), Muzafer Bey, Fuat (Arsan), Cevat Dursunoğlu (O tarihte ortaöğretim Genel Müdürü), Rıdvan Nafiz (Edgür), Celil Bey ve İhsan (Sungu)'nun bulunduğu toplantıda bazı itirazlar ileri sürülmüştür. Cevat Dursunoğlu'nun ikna edici konuşmaları sonunda, bir

karar alınmamakla birlikte, hiç kimsenin, kesin olarak, karma eğitim hakkında düşünce ileri sürmemesi, karma eğitim uygulamalarının devam etmesi gerektiği şeklinde sonuçlanmıştır. Müsteşar M. Emin Erişirgil, Maarif Eminlerinin karma eğitimle ciddi surette meşgul olmalarını istemiştir. (Maarif Vekâleti Mecmuası, 1930, Sayı:19, s.93)

Bu tartışmalarda, bütçe gereksinimleri dolayısıyla ortaokullarda karma eğitim esasının kabul edildiği, teneffüslere de kız ve erkek şubelerinin ayrı ayrı zamanlarda çıkmak suretiyle olumsuzlukların giderildiği fazla ayırmanın sakıncalar doğuracağı, bunun büsbütün zararlı olacağı; karma eğitim sayesinde kızların erkeklerden, erkeklerin de kızlardan öğreneceği bir takım şeyler olduğu, bunun da eğitimde yararlı olacağı; bununla birlikte, cinslerin kendilerine ait özellikleri kaybetmemesi gerektiği gibi hususlar üzerinde durulmuştur. Maarif Emini İsmail Habip (Sevük) de: "Karma eğitim için ilk olup bitti (emrivaki) yapanlardanım. Bina ve öğretmensizlik dolayısıyla bu işin ilk manevi sorumluluğunu kabul etmiş, bir insanım" demiştir. Muzafer Bey de: "Herkesi okutmak zorundayız. Kızları da okutmak gerekir. Bu gereksinimler karşısında halen cerayan eden olaylarda korkulacak şey yoktur. Bazen, bütün hayatta, dış dünyada birlikte yaşamaktadırlar. Okullar dışında çocukların teması daha az mı tehlikelidir? Karma öğretim olmasaydı erkek ve kız öğrenci temas etmezler miydi? Kadınlarımızı ortak hayatın gereklerine göre hazırlamak gereklidir" diyordu. (a.g.e, s.98-99).

1934 yılından itibaren yeni açılan liseler karma eğitim okulları olarak açılmıştır. Zamanla kız liselerine erkek, erkek liselerine öğrenci alınmaya başlanmıştır.

Köy öğretmen okulları 1937'de köy enstitüleri de 1940'tan itibaren karma eğitim okulu olarak açılmışlardır. Bu da yatılı okullarda ilk uygulamadır. 1950-51 öğretim yılı öğretim yılı başından itibaren bu okullardaki kız öğrenciler iki ayrı okulda toplanmışlardır. Fakat, gündüzlü olarak erkek öğrenciler alımı da sürdürülmüştür.

En son olarak 14. VI. 1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 3. maddesinde "Karma Eğitim", "Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri" arasında yer almıştır. Bu yasanın 15. maddesi aynen şöyledir:

"Madde 15- Okullarda kız ve erkek karma eğitim yapılması esastır. Ancak eğitimin türüne, imkân ve zorunluklara göre, bazı okullar yalnızca kız veya erkek öğrencilere ayrılabilir." (Tekişik H. Hüsnü ve Karabıyık, E. Ünal; İlköğretimle ilgili Kanunlar, 1982, s.)

Türkiye'de okullarda karma eğitimin gelişmesinde devlet adamlarının ve eğitimcilerin rolü büyük olmakla birlikte eğitimcimiz Cevat Dursunoğlu'nun belirttiği gibi, biz, bu sonucu Türk çocuğunun soylu yaradılışına ve Türk öğretmenin ödev severliğine borçluyuz.